

כפרוננינו

ר אויב זור פלש לישראל ועלה על תלאביב. המערכה נראית למנהיגים כאבודה. אוניה בודדת עוגנת מול תלאביב, מוכנה להוביל אלף איש לחוף מבטחים. מי יעלה עליה?

השופט העליון שמעון אגרנט, בנסחו את פסקי-הדין של הרוב במשפט קסטנר, חזר השבוע על מושג חדש, שהופיע לראשונה בדו"ח של קסטנר. הוא דיבר על ה"פרומי נגטיב". במובנה הלאסיני המקורי, פירוש המילה: אנשים בולטים, המודקרים לעין בשל היותם גדולים ונישאים מעל לאחרים. במין בנה החדש, כוננת המילה לעסקי הציבור, שזכותם להינצל גם כשציבורם מובל לטבת. אם נקבל הגדרה זו כהלכה לאומית חדשה, הרי שמוטל עלינו להסיק מכך מיד מסקנות ברורות. ישראל אינה קהילה, אלא מסגרת ממלכתית. יש להסדיר באופן ממלכתי גם את זכויות ה"פרומיננטים".

למי, אם כן, שמור המקום באר ניה האחרונה מתלאביב? מי יינצל ראשון — מזכיר תא פועלי המחנה של מפא"י בקריית-גת — או מנהלת פניף ויצ"ו בחדרה? למי יורשה לעלות ראשון על כבש האוניה — לשחקן הבימה או למפקח הכללי של משטרת ישראל?

הבעיה היא מסובכת מאד. אל נדול בה. בישראל ישנם "פרומיננטים" רבים — עסקני מפלגות, פעילי מגביות, ראשי מוסדות, חברי מנגנון, עורכי עיתוני החצר, משרדים וסופרים מטעם. לא כולם שחים. יש יותר פרומיננטים וזחות-פרומיננטים. ולא לכולם אותה הזכות להינצל בימי שואה.

★ ★ ★

א זלם בעית הפרומיננטים, כפי שהיא משתקפת בסקיהדין, קשה עוד יותר. השאלה אינה רק למי מותר להינצל. השאלה היא גם: מה מותר לצמרת ה"פרומי נגטיב" לעשות כדי להציל את החבורה? נניח שאוייב זר מסויים עומד לשגר לערי ישראל מטח של טילים בעלי ראשי-נגף מי-ניים. שרותי-הבטחון של המדינה הודיעו על כך יומיים מראש לממשלת ישראל. הממשלה סבורה שאין מגן — אין גשק המסוגל לעצור את הטילים לפני הגיעם למטרם, וגם ממשלות ארצות-הברית וברית-המועצות אינן עומדות לנקות אצבע כדי למנוע את השואה החדאת.

הפרומיננטים יודעים שאם יודיעו לציבור על הטבח הצפוי לו למחרת היום, תהיה מחומה בזאת שאולי איש לא יוכל לעלות על אונית ההצלה. לכן משתיקים מנהיגי ה"פרומיננטים" את כל העניין. הם עולים בשקט על האוניה ומפליגים. אחריהם נשארים מאות אלפי אזי רחי ישראל בערים הגדולות שלא היו "פרומיננטים" — שלא השתייכו למנגנון המפלגות — אתה ואני.

אילו יוריסמה המנהיגות את דבר הסכנה, יתכן שרבים יכלו לברוח מן הערים אל השדה הפתוח ולהינצל. בעלי סירות-מנוע יכלו לצאת לים, אלפי ילדים ונשים יכלו להיכנס למנהרות.

אין זה מצב דמיוני לגמרי. משהו דומה למדי כבר קרה פעם בארץ זו. בשנת 1942 כבש המרשל הגרמני ארתור רומל את טוברוק והגיע לקו אל-עלאמיין. למצביאים רבים, וגם למנהיגי הישוב, היה נומה כי המרחב כולו ייכבש, וכי ארץ-ישראל תיפול לידי המרשל הגרמני כחפוח בשל. אז הוכן הפלמי"ח, כדי להילחם ולשפוך את דמו מאחורי קווי הגרמנים בארץ-ישראל. ואז הוכנו גם מטוסים כדי להציל, ברצע האחרון, את מנהיגי הישוב.

לולא אול הכנזון של הגרמנים במדבר המערבי, ולולא עמדו הדי ריטטים בעוזריות עקשנית בקו אלי-עלאמיין — יתכן כי השני צפה עתה, בממשפ"דיבה באתר-נגטיב או כפורטוריקו, בעית הצלת ה-

פרומיננטים משואת ארץ-ישראל.

★ ★ ★

ב ימי ילדותנו קראנו ספרים מרתקים על אסונות בים. סיפור אחרי סיפור החזיר להכרתנו מוסר שהכתוב חוק בלי יעבור: שתמיד מורדים לסירות-ההצלה בראש וראשונה את הנשים והילדים, וכי תמיד יורד אחרון רבה-חובל.

ואם אין די מקום בסירות, הרי קברניט הוא הנשאר על הסיפון, ויורד עמו למצולות.

פסקי-הדין של הרוב בבית-המשפט העליון קובע מוסר אחר. יתכן כי פרט זה, יותר מכל פרט אחר בפסקי-הדין הארוך, מבלית את האמת הפשוטה: שפרשת-קסטנר אלצה את השופטים לדון בעל כורחם בשאלת-יסוד של השקפת-עולם ותפיסה מוסרית. וכאשר

היהודי, שהשופט זילברג, ממש כמו השופט הדוי, הוא אדם בעל הכרה רתית עמוקה.

★ ★ ★

מי שמדבר על זכותם של פרומיננטים להיות ניצולים לברם ביום שואה, סופו להגיע בכרה גם לצד השני של אותו מטבע. מול הפרומיננטים עומדים אתם שאינם פרו-מיננטים, ושחיהם חשובים על כן פחות. מול הגבאים של הגטו, שמקומם שמור ברכבת האחרונה, עומדים המוני הגטו, הנשארים לברם מול המשמיד.

מי שמדבר על פרומיננטים, מוכרח לדבר גם על אבקיארם.

וכך הגיעו השופטים אולשן, חשין ואגרנט לקביעה המדהימה כי יהודי הונגריה, מאות אלפי בני-אדם אלה, אנשים שנבראו בצלם,

מדוע הוא הציג אותו?

שחיו ונשמו, אחיהם והוריהם של חנה סנש, דוב גרובר ויעקוב וייס, לא היו אלא "ענף שהוביש על העץ". לא במקרה נולד פסוק זה באחד המיסמכים של קסטנר. כי אם היו המונים אלה ענף שהוביש, שוב אין זה אלא טבעי שבא הכורת וכרת אותו. ואפשר להוסיף מסקנה הגיונית: כדי להציל את הענף היקר, את מאות העסקנים של המפי-לגות והקהילות, מותר היה לשתף פעולה עם מי שכרת את הענף שהוביש. זוהי תיאוריה מסוכנת מאד. כי אפשר לגבש תפיסה זאת גם לגבי כל ציבור אחר. כבר כיום אין חסרים גם בישראל אנשים הסבורים שהמנוגים הרחבים הם אפסוף, שיש למנוע בעדו מחשבה חופשית ובטווי חופשי, שיש לארגן את חייו מראש על-פי חוקי-יהודים ובעזרת שרותי-כפייה.

מי יודע מי יגדיר את מי, בכוא היום, כענף שהוביש? ומי יודע אם לא יקום באחד הימים גם בישראל מישהו המוכן להקריב את הענף שהוביש, על מאות אלפי עליו, כדי להציל את הפרומיננטים ש"צמחו על הענף המיוחם. מורות הקירבה הרעיונית בין התיאוריה

של פרומיננטים ואבקיארם, לבין עקרון המנהיגים של הנאצים עצמם. מסתבר כי מנהיגי הרוצחים וכמה ממנהיגי הרצחים דגלו איכשהו בתפיסה קרובה כלשהו על עליונות המנהיגים ועל נתינות המנהיגים. ההבדל היה כי בעיני הנאצים, מותר היה למנהיג לרצוח. ואילו בעיני הגבאים האלה של הגטו, מותר היה למנהיג להציל את חיי המיוחסים על-חשבון ההמונים הגרועים.

יתכן כי שיתוף-הפעולה לא היה אפשרי ללא שיתוף זה של המחיה שבה — הפאשיזם של מלחמה הריכוז מוד הפאשיזם הרוחני של אותם גבאי הגטו.

★ ★ ★

יתוף-הפעולה דומה להיזדרדות: קשה מאד לעצור בעדו אחרי שהחל.

מי שמתחיל בשיתוף-פעולה מתוך חובה הנראית לו כרצויה מבחינה ציבורית, כמו למען הצלת הפרומיננטים, סופו להתגלגל לשיתוף-פעולה על רקע אחר לגמרי. ומי שאינו מבין — או אינו רוצה להבין — השתלשלות זו, אינו יכול להסביר גם את התופעה האחת שעליה הסכימו כל חמשת השופטים של בית-המשפט העליון.

מדוע הציל ישראל רודולף קסטנר את פושעי-המלחמה, אלוף הפ.ס. קורט בכר?

אף לא אחד משלושת שופטי הרוב אינו נותן תשובה ברורה על כך. אולם התשובה חייבת להיות. בלעדית כל קביעה על פרשת קסטנר תישאר מרחפת בערפל, שהרי קסטנר לא הציל את בכר בימי השואה, תחת לחץ הזועות, כשאולי שחיימסקלו הנפשי היה מעורער, אלא כעבור שנים, בימי השלום, אחרי שטר הסיוט, בדעה צלולה לגמרי. קבע השופט זילברג, ואף השופט גטיין הצטרף לגישה זו: "מי שמסוגל היה לאחר המעשה להציל את בכר זה מן התליה, העיד בזה כי גם בשעת המעשה לא היו מעלליו של אותו פושע גדול-כליכך בזויים ומתור-עבים בעיניו... מבחינה נפשית אין הדל רב כל כך בין השיתוף הפעיל שלפני ה-מעשה, לבין השיתוף הסביל, המודעה, שלאחר המעשה. תמה אני, ואיני מבין, כיצד אפשר להאשים את קסטנר בהצלת קורט בכר, בלי להסיק הימנה מסקנה כל שהיא גם לגבי שיתוף-פעולתו עם הנאצים". השופטים לא רצו להסיק מסקנה זו. מתקבל הרושם שנמצעו מכך כמעט בכוח.

כי כאן נסגר המעגל. אם הציל קסטנר את בכר מפני שבכר ידע עליו יותר מדי, או מפני שנקשר ביניהם בימי המחמה קשר פסווי שטיבו עוד אינו ברור, הרי שאין מנוס מן ההנחה כי שיתוף-הפעולה אשר החל בהצלת הפרומיננטים הגיע לשיתוף-פעולה אחר לגמרי.

★ ★ ★

א סור להיעצר באמצע הדרך. מי שמצדיק את שיתוף-הפעולה, למען ה"כוונת הטובות, חייב להצדיק את התוצאות הנובעות מכך בהכרח: את הצלת בכר בגר-מניה, ואת הסגרת לוחמי המחתרת בארץ. ובצי-דק התריע השופט זילברג בחריפות גדולה: "לדון, ולברוח ממסקנות הדיון, או ממסקנה מסויימת של הדיון — אלה הם תרתי-דסתר, המבטלים... את אופיו הסיפוטטי של הדיון".

החרדה העמוקה בה ליוותה צמרת המשטר את המשפט, והי נסיון המאורגן והאדיר שלה השבוע לסלק את מסקנות השופטים ולי-בלבל את דעת האזרח — מוכנים כהחלט. כי בחשפם את פרשיו הרעיוניים האמיתיים של המשטר הקיים, שקם על ברכי שיתוף-הפעולה — נאלצו גם שלושת שופטי הרוב, כפי שעשו בדרךם שלהם שני חרבה, כביהם האחרים והשופט הלוי, לכתוב על הקיר: מנה, מנה, תקל ופרסקין.